

Irena Bražėnaitė. Kur ir su kuomi būta

Vina bibunt homines, caetera animalia-fonte (Medicina Salernitana)

Kaip stebuklingam vėtros šuorui atpūtus mum Atgimimo dvelksmą, keletas „piligrimų“, mintyse sau užglaudę laisvės šauklių misiją, pasileidom per Lietuvą primint, pašaukt, pabudint, padėt susiprast, padrašint. Vincentas Žemaitis, Kresencijus Stoškus, Jonas Trinkūnas, kartais prisidedantys kunigai ir kiti šviesuoliai. Pasiramstydami Vydūno amžinom Tautos gyvatos ir mūsų senojo bei krikščioniškojo tikėjimo tiesom, kaip tautos dorovės ir būties pagrindu, rinkom pilnutėliausias miestų, miestelių ir bažnytkaimių sales žmonių nušvitusiais veidais, žibančiom akim, dainai ir giesmei atvertom burnom. Dar tokia šventa, guodžianti Tautiškoji giesmė, vienų ilgai širdy slėpta ir primiršta, kitų, jaunesnių, dėl tėvų baimės ir atsargos jiem neparodyta, todėl suvis negirdėta, vos man ją užvedus, griausmu nuaidėdavo pro salių langus šalies širdin, o tik ką mano mitinguosna nunešta J. Marcinkevičiaus ir J. Mikalausko „Lopšinė gimtinei ir Motinai,“ nors ir savaip varijuojama (taip buvo ir su miško brolių dainom), drašino, kėlė dvasią, guodė, ramino. Dainuojant su žmonėm, mano širdis plasnojo, per nugarą lakstė džiugesio šiurpuliukai. Senieji verkia, ašarų nebesišluostydami, jaunuoliai priėję dėkoja – nuo neatmenamų laikų giesmė buvo žmonių sielų atgaiva, kovon šaukiančių širdžių variklis – galima šnekėt ir agituot visą dieną, bet vos užtrauksi dainą ar giesmę-tik paduokit kardus, ir salė pakils (atsimenu, tais tautos pelėsisiais ir kerpėm apmūsijimo laikais, Verkių rūmų salėj buvo minimas Maironis, M. Mironaitė skaitė viską, ką Maironis parašė ir ką pati skaitovė norėjo, perskaitė ir tą gi „Tas ne lietuvis, kurs ir t.t.“ – visi paplojo, skaitovė gavo gėlių, o ašen prie kitų poeto dainų ir giesmių padainavau ir šita, tą pačią, aktorės jau perskaitytą, kad, ją bala – „Tas ne lietuvis, kurs Tėvyneš bailiai kaip kūdikis apleis“ ir „numesk, Tėvyne, rūbą seną, kurį užvilko svetimi,“ ir „ranka mus spaudžia geležinė, krūtinę apkala ledais,“ - Verkių rūmų vadas neramiai sukrotėjo kėdėj, salėj žmonės pakilo ir, rodėsi, kad nusidrėskę nuo langų užuolaidas, susisukę jas į vėliavas be kotų, išneš visą Verkyną; gėlių man skirtų nebegavau, kitą dieną rūmų vadas papriekaištavo, kam ašen teipos aštariai (gavęs jau buvo pirties su karštom untom (vantom), ašei kreivai šyptelėjau „ką, ar Maironį iškraipiau?“ (po to mane „eilinį kartą“ išgujo iš turimo tuo metu darbo; vėliau, jau visiems atgimus, vieno jau laisvo ir viešo renginio metu tuose rūmuose, po mano prisidainavimo sočiai su sale, rūmų vadas viešai prisiminė tą nuotyki (jį daug kas ir iš salės atsiminė), aš dar kartą kreivokai nusišaipiau – ne pirmiena gi man-bet dygių rožių, kurių bais nemėgstu, „bukietą“ tąkart gavau – taigi va kokia giesmės galia, kaip Anykščių vyskupas Untanas sakė). Oi, kaip buvo gera, meilu, džiugu, pakilu – nebeprisikartos tokios dienos, bent jau manajai kartai – širdys tuomet dainavo, sielos plastėjo, akys degė, gerklės giedojo. Uolektim ir aršinom, ne coliais (colis taigi tik gero, tikro vyro nykščio ilgis – taip kaime mieravo coliais-tikrų vyrų nykščiais) matavom savąjį Laisvės ilgesį...

Visi atsimenam „bananų balių“ Katedros aikštėj, kai šalmuotų, geležiniais skydais šarvuotų jeničiarų-amonininkų apsupti, paskiau jų apkulti ir gerokai primušti mitingavom (gavo ir mano duktė, kurią plėšte plėšiau-neik artyn prie tų žvėrių, o ji: „tai kur, mam, patrijotizmas?“) Yra atvirutė, kur Leokadija, mūsų daugumos pažįstama Levutė, rizikuojančių vyriokų pakelta, juo labiau rizikuodama pati, laiko iškėlusi Trispalvę virš siauraakių jeničiarų galvų ir šypsosi – nei jai kas kokių gausių dovanų, nei premijų dabartės išskyrė – dirba sunkiai nabagutė sergančių žmonių kūnus masažuodama, vis taip pat kukliai besišypsodama, tris vaikelius augindama...(nuopelnus susišlavė kiti kitokiausi, kantriai iškiūtoję saugioj pavėnėj, nei Trispalvių kiloję, nei giesmių giedoję, o agurkus, aušrai prasvydus, kašėna susirinkę, mažumą pasipurvinusius burnosėlius (švarkiukus) nusipurte, lapsi dabartės iš sočių lovių – oi, kiek „nuogų“ patrijotų ir „kovotojų“ Atgimimo lietui palaisčius pridėjo (girdėjom vieną sakant: „dainuokit, dainuokit, visa kita mes sutvarkysme“).

Oi, kiek rupios duonytės suraikyta su kunigu amžinatiliu Algimantu Keina, kiek slaptų šv. Mišių kartu atgiedota, viešų tautą blaivinančių vakaronių atvakarota, kiek išėjusiųjų pagarbiai paminėta ir pakavota. Algimantas buvo kunigas, viešai iš sakyklos tvoskęs viską, ko ne vienas nė tyliai nedrįso pašnibždėt. Kur važiuota, kur būvota – altorėlis, komunikantai, krappylas lagaminėly, liepsna širdy po kuklia sutana. Jau paskutiniaisiais Jo metais važiavom Červenėn paminėt, ką privalėjom paminėt (lankėmės tenajos ne kartą su Kunigu, tik vis su kitais žmonėm). Paviešėję Minske Ambasadoj, jau statom altorėlį, ruošiamės su kunigu Aukų atminimo Aukai. „Neužtęskim, patrumpinkim Mišias, jau skubinamės,“ - pašnibžda mum vienas iš kelionės vadų. Kunigas tyliai šypsosi, o aš sakau: „Mišios ne kelnių klešnės, kad trumpintumėt jas pagal brydės šlapumą.“ O grįžtant po visam „badziojomės“ pamiškėm – nei kas kur skubinos, nei ką....Tokios tokelės. Apgiedant Kunigą (Jo prašymu, Jis buvo pridengtas abrūsu su jame išausta Tautiška giesme) priėjo lenkiukas kunigėlis: „Nu, ir kam tas išmislas?“ Yra kunigų, Kunigas pasitaiko nedažnai...

Mitingas prie V. Kudirkos paminklo. Žydas (dabar priijimta sakyti – žydu tautybės, tarsi ne tas pat būtų) piktinasi, kad paminklas pastatytas antisemitui (Kudirka, būdamas daktaru turėjo bėdų su viską miesteliuose apkėtusiais žydais, ypač su gydytojais pacientus „nusavinusiais“ – tai čia jau „antisemitizmas“). Senyvas žmogus neiškentęs (šiap visi dėl jaknų ramybės su jais nesusidedam, jie gi „pateptieji“) sako: „Taigi jum jau Vilniuj paminklų pristartyta vosokių visokiausių, dar paminklinėm lentom apkaišant – ir kaliošą graužiančio (to Gary vaikus gašdinantis veidas kaip vaiduoklis („Mamyt, kodėl tas dėdė toks baisus?“ – klausia mergytė stotelėj, žiūrėdama į reklamos stiklą) visą vasarą kėksojo autobusų stotelių vitrinose, tarsi nebebūtų ko daugiau reklamuot), ir Aiskaudos užuomina, riogsantis vidury šaligatvio praeit trukdydamas, ir švilpynę švilpinantis, o kiek miesteliuose visokiausių, dar ir su Gandžiu suporuotas neperseniausiai- rodos, kad

lietuviai buvo grioviuosna užsikasę, o visą „pagadą“ šaly darė tik Jahvės išpažintojai, norit ne tik Vagnerį užgraust grot ir klausyt, bet gal ir vieną kitą žvaigždę, ne hebrajiškai šviečiančią, nuo dangaus nusegt? Apie bet ką – apie maskolį Ivaną, apie nevidoną vokietį, apie kvailėlį čiukčią gali sakyt ket ką, tik užliudyk žydą-į gevalt.“ Nepatiko. Susiraukė.

Teko pavartyt ir aprašyt vadinamam „saugume“ saugomas mūsų žmonių bylas. Atvertus pačią pirmąją (pasitaikė buvusio policininko, prie vokiečių turėjusio suregistruot miestelio žmones, taigi, ir žydus, todėl ir apšauktas žydšaudžiu, jis, mat turėjęs pats eit po Hitlerio kardu, bet žydų esant miestelyje neminėt, juos iš „pateptųjų“ paverčiant „gojais“: niekas negirdėjo, kad žydai gelbėtų lietuvius nuo Sibiro), pirmiausia pakilo spiečius pusės amžiaus dulkių (jos taip prilipo prie veido ir gerklės, kad dabar, vos atsivertus net ir ponaują knygą ar laikraštį, man sukyla kosulys – alergija visam gyvenimui, kaip duoklė aprašytųjų bylose žmonių kančiai), rankos ėmė virpėt: prisiliečiau prie sutrinto, sumaitoto žmogaus gyvenimo. Ištaršyta, išdakanota Lietuva dryksojo suguldytose ar stačiai sustatytose šito baisaus pastato lentynose, surišta kietai supaustuose prasto popieriaus punduose. Tardomas žmogus (tardytojai daugumoj žydai, tik gudriai prie savo pavardžių niekur nepasirašę): pirmuose puslapiuose žmogaus pasiaiškinimas ir ramus parašas, antram tardyme jau virpantis širdies nerimas ir virpantis parašas, trečiam – sielos šauksmas ir, dažniausiai, kruvinas parašas...Prie kelių miško brolių bylosna sudėtų nuotraukų supilti ir Agotos duonytės, matyt, Motulės sūniui išeinant įduotos, trupiniai ir parašyta: „kakije to kroški chleba“- dažnai jieškodami „banditų“ indaujos stalčiuose, šitie azijatai, matyt, manė, kad tai gali būt sprogstantis parakas). Gavo pasivartyt savo devintomę bylą (jos byla buvo „grupinė,“ devynių Ukmergės gimnazistų) ir mano sesuo. Atsivertė vienoj vietoj, kitoj, užvertė ir padėjo: „Aš visa tai atmintinai žinau,“ – ir daugiau nebeprisilietė, tik aš ją nuodugnai išvarčiau, nes turėjau aprašyt. (Graudoka buvo, kad mūsų žmonės, norintys žvilgtert į savo kančios metraštį, turėjo laukt ilgokai, kiti jau ir nebesulaukė – mat, kad nesužinotų, kas įskundė, kad nekeršytų: kodėl aš neturėčiau žinot, kas buvo prie mano gyvenimo išdarymo prisidėjęs, apsilvilkęs Judo sermėga? Laisvai narstė bylas tik visokie švepluojantys nevykėliai „istorikai,“ iškraipydami ir „išmaštydami“ tų dienų įvykius, kaip norėjo kažkokie jų užsakovai. Laisvai bylas vartė ir žydai, atvykę net iš toli). Seserį tardęs žydas Lenskis, kaip ir Rainius išskerdęs Dušanskis, nė neišbarti, nė už balachonų (kasdieninių jų rūbų) skverną, nei už peisų netimptelti, išsmuko savo „istorinėn“, jiem Dievulio „padovanoton“ (iš tikrųjų, tai žiauriai jų užkariauton) žemėn ir saugiai šildėsi senstelėjusius kaulus po vaiskia pietų saule, pakol Abraomas jiedviejų nepasišaukė savon kvoton. O mūsų policininkus, tik skaičiavusius, kiek yra miesteliuose gyventojų, kaip žmogžudžius iškasa ir iš po žemių ir, vos bepaeinančius, stato prieš „pateptųjų“ teismą. Tapom bestuburė ir nuolanki tauta.

Mano tumečiai (taip pas mus vadina vienmečiai) ant žalių krašto dirvonų buvom paleisti po karo. Ne vienas, vos tik gimęs, jau buvom valdžios surokuoti, kaip rudeniniai viščiukai – dažnoj šeimoj buvo ne šiaip brolis, o miško brolis, arba dėdė, baltas meškas sniegynuose šukuojantis, tai dar kas nors, todėl mes, atsiradę ten, bet ne laiku, nuo pat gimimo nešiojomės „kleimus,“ kaip žaliosios ar palšosios ausyse kolchozo fermos bandoj. Turėjau klasiokę Marytę, užaugusią Utenos vaikų namuose. Nelinksma, pasaususia rankele, nešnekią (nežinau kodėl, ją nejučia vis paglobodavau, namų darbams patalkindavau, duonytės abišale pasidalindavau – buvom visi alkani kaip ciuciukai). Vaikų namų vaikai skyrėsi nuo mūsų, ir gana: čia buvo ir rusiukų, ir armėniukas (keista pavarde – Zagrobijanas), ir čigonikė. Dauguma buvom mokyklon suvažiavę iš kaimių pradinių mokyklų, bet mes parvažiuodavom pas tėvulius arba pėsti pareidavom po dešimt ir daugiau kilometrų – šitie vaikiukai tėvulių neturėjo: karo našlaičiai (per istorijos pamokas mum buvo kalama apie aršią „klasių kovą,“ o mokykloj buvo tikriausias klasinis paskirstymas ne pagal pastato dalį ar raidę, o pagal „luomą“: A klasėn buvo sudėti vaikai iš miesto (gimę mieste, nors jų tėvai buvo tikrų tikriausiai kaimiečiai, pabėgę nuo kolchozų), o B klasėn buvom sumesti kaimietukai ir iš vaikų namų nabagiukai). Šitiem mokintis po aštuonių klasių toliau buvo leidžiama tik tuomet, jei pasitaikydavo jau labai koks gabuolis (iš mano laidos baigt vidurinę buvo palikta tik viena rusiukė, nežinia, kaip ten jai nustačius „erudicijos rodiklį“). Marytė labai gražiai paišė (turiu jos paveiksliukų), norėjo mokintis toliau, bet vaikų namų žiežula direktorė pasakė (girdėjau): „Eik vakarinėn, vis tiek tavo vieta anksčiau ar vėliau ten,“ – parodė už mokyklos, prie vieškeliu buvusius senelių namus, – „dykaduonių valstybė nelaikys.“ Man šiurpas perėjo per nugarą – dabar gal ir nubaustų tokią „pedagogę,“ tada niekas nebaudė. Vėliau Marytė gyveno Vilniuj, dirbo pačius sunkiausius darbus be rankelės – ir krovike, ir valytoja, tik vėliau gavo paštininkės darbelį. Stumdoma, neguodžiama. Buvo gavusi bendrabutėlio kamarėlę baisiam sovietinio bendrabučio barake. Jau Atgimime atsirado akiplėšų, sugebėjusių ir tą iš jos išgaišint (padėjau teismuose, ėjom kryžiaus kelius, beveidžiui antstoliui (tuščiu Judo veidu, kaip iš Gibsono filmo apie Kristų) net nuoširdžiai „palinkėjau“ – nežinau, gal „ką nors“ ir gavo – juk turi gi būt atlyginami negeri darbai? Marytė liko gatvėj. O jos vaikiškas takelis nutreliavo vaikų namuosna užtatai, kad: patys gaudomi išvežimui, tėvai ją dėl nesveikos rankytės buvo nuvežę ligininėn, nuo tremties išsisilapstė, paklausinėjus apie Marytę per žmones, buvo pasakyta, jai esant mirus – tai mergaitė liko visos „plačiosios šalies“ ir niekieno. Dabar Antaviliuose, vis tebedraugaujame, kaip galim...

„Djabolio prenu“ – „pasuk, šėtone“ esperantiškai, kaip buvo sunku mum, pokariniam vaikam (keikimėlį įsiminiau iš esperantininkų sąskrydžio studijų metais Altajuj – buvo užėjęs šišas ir šitą kalbą pačiupinėt, bet man ji pasirodė prėska, kvailoka, esant šitiekia jau nykstančių gražiausių pasaulio kalbų, gamintis kažkokį kalbų bėralą, nei šio, nei to – taigi, sugabeno mus tenajos traukiniais iš visos sovietijos, susižavėję radom priekalnėse niekieno nešienaujamą žolę ligi pažaščių, builius kaip medžius, kalnuose laisvai augančius mūsiškius raudonuosius ir juoduosius sartinčius (serbentus), žydinčias mūsų darželių rausvasias pivonijas ir ugniniais žiedais goštautus, biržely vis dar ledinę Lenos upę, vietinius žmones, rūkančius ilgiausias pypkes – ir moteris su pypkėm: visi mums panėšėjo į šamanus, rūščiais, paslaptiniais veidais, nešnekius, nustėrom, užklydę į kapines ir radę jų numiruolių kauliukus tiesiog kybuliuojančius medžiuose, keliese buvom nuklydę ir

prie mūsų tėvynainių nežymių kapų kauburėlių, vedliui pavedžiojus po priekalnes, iš purios eglės matėm ir nedraugiškai blizgančias meškutės akeles. Taigi, kad pasitobulintume kalboje, mum buvo uždrausta kalbėt savom kalbom ar „motiniška“ rusų kalba- „ne krokodiliu“ - o vien tik esperantiškai, tad ir kalbėjom, ir prie laužo dainavom ta keista kalba (saviškiam dainuojantiem aš „dirigavau“), taigi, rusiukės, ne ką temokančios tos kalbos „ištarmės,“ pakuštom šnabždėjosi saviškai, o jau tą vienintelį „djabolio prenu“ šaukė garsiai, garsiai, tad nori nenori įsiminiau). Gavau ir žaibo krikštą:lyjant ir griaudžiant terpukalnėse kamuoliniai žaibai lekioja kaip kokie sidabriniai kamuoliai, vietiniai nė „rokundoj“ jų neturi. Mums pietaujant (gaudavom košės ir labai jau šleikštoko skonio mėsos, nežinia, kokio sutvėrimo), man keliant alavinę šakutę prie burnos, kepštelėjo žaibas per tą valgymo prietaisą, mane supurtė, matyt, griebiausi už kaklo, nes vėliau po palaukais atsirado rusva, piršto formos dėmėlė – gerai, kad ne ant veido: va, ir patikėjau, kad žaibuojant ar matant gaisrą, kaip sako seni žmonės, negalima rankom „čiupinėtis“ palei savo kūną...(Nugrybavau per lankas, gailėsta apipynusi mūsų, pokarinukų, vaikystę, bet kur sopa, ten ir glostaisi...) Buvo šposaujantis anekdotas: minėjo kruvinosios Rusijos revoliucijos vado kažkurį storą jubiliejų; žmogus sako: „įjungiu televizorių – gimė...įjungiu radiją – gimė...suskamba telefonas – gimė...lygintuvo jungt nebedrįsau, kad ir iš jo neišgirsčiau – gimė“...

2015 10 06